RIVIERENLAND

BRAKEL

gemeentebeschrijving

Monumenten
Inventarisatie
Project

provincie
GELDERLAND

MONUMENTEN INVENTARISATIE PROJECT

Ten geleide

Het Monumenten Inventarisatie Project (MIP) is een landelijk opgezet project met het doel om in betrekkelijk korte tijd - 5 jaar - een inventarisatie te verkrijgen van bouwkunst en stedebouw uit de periode 1850-1940. De uitvoering van het project wordt verzorgd door de provincies. In Gelderland heeft de provincie de Stichting MIP-Gelderland opgericht, die belast is met de uitvoering van het project.

In Gelderland wordt het MIP uitgevoerd conform de Gelderse streekplanindeling: Midden-Gelderland, Oost-Gelderland, Veluwe en Rivierenland. Binnen deze inventarisatiegebieden wordt per gemeente geïnventariseerd.

Het eindprodukt, waarover de gemeenten de beschikking krijgen, bestaat uit 3 rapporten, te weten een regiobeschrijving, een gemeentebeschrijving en een inventarisatierapport.

In de regiobeschrijving wordt op hoofdlijnen een schets gegeven van ontwikkelingen die bepalend zijn geweest voor de ruimtelijke kwaliteit, i.c. bouwkundige en stedebouwkundige karakteristieken, uit de periode 1850-1940 in het inventarisatiegebied. Het betreft veelal ontwikkelingen en karakteristieken die behalve van lokaal belang ook een boven-lokaal belang vertegenwoordigen.

In de gemeentebeschrijving, die kan worden beschouwd als een verfijning die betrekking heeft op een deel van het grondgebied van de regiobeschrijving, worden op beknopte wijze de voornaamste historisch-geografische, sociaal-economische, bouwkundige en stedebouwkundige ontwikkelingen uit de periode 1850-1940 weergegeven.
In dit verband dient hoofdstuk 4.5. *Karakterisering geïnventariseerde bebouwing* afzonderlijk te worden genoemd. Het betreft een hoofdstuk dat als "schakel" fungeert tussen het beschrijvende en het inventarisatiegedeelte, te weten het inventarisatierapport.

Het inventarisatierapport voorziet in een beknopte weergave per gemeente van de gebouwde omgeving uit de periode 1850-1940 in de vorm van objecten en complexen op basis van de uitgewerkte MIP-formulieren.

Hoewel de 3 rapporten afzonderlijk kunnen worden gelezen, verdient het aanbeveling het inventarisatiegedeelte niet los te zien van het beschrijvende gedeelte en omgekeerd.

..2/

Met betrekking tot het gebruik van de MIP-eindprodukten dient het volgende te worden opgemerkt.

Bij schrijven d.d. 21 september 1989 - nr. WZ89.59395 - WZ/CE404 is de provincie Gelderland accoord gegaan met de samenwerkingsovereenkomst, zoals opgesteld van rijkswege bij schrijven d.d. 11 augustus 1989, nr. U-172.612, inzake de uitvoering van het Monumenten Inventarisatie Project in Gelderland.

In artikel 8 van bedoelde overeenkomst is het gebruik van de eindprodukten geregeld. Dit artikel luidt als volgt:

"Artikel 8. Gebruik eindprodukten

1. De Provincie is evenals de Rijksdienst ook nadat de eindprodukten als bedoeld in artikel 1, leden a t/m e (*) zijn opgeleverd gerechtigd deze eindprodukten, geheel of gedeeltelijk voor eigen gebruik aan te wenden, te vermenigvuldigen of te publiceren, dan wel, al dan niet tegen financiële vergoeding, voor gebruik aan derden beschikbaar te stellen.
2. De Provincie maakt met derden die zij bij de uitvoering van het Project betrekt zodanige afspraken, dat hen niet de bevoegdheid toekomt, bv. door een beroep op hun toebehorende auteursrechten, in het in het eerste lid omschreven gebruik, geheel of gedeeltelijk te beletten of te belemmeren.
3. De Rijksdienst en de Provincie bevorderen de totstandkoming van openbare publicaties over jongere bouwkunst en stedebouw uit de periode midden 19e eeuw - Tweede Wereldoorlog."

Wij verzoeken u bij het gebruik van de eindprodukten de geraadpleegde bron(nen) te vermelden.

GEMEENTEBESCHRIJVING

GEMEENTE BRAKEL

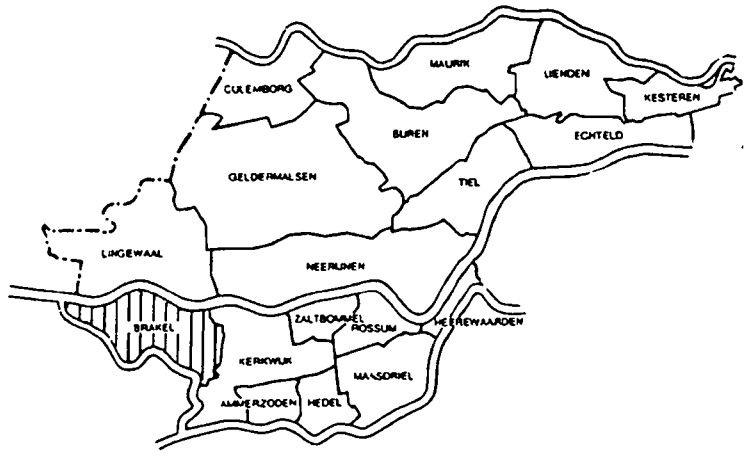

INHOUDSOPGAVE

		blz.
1.	INLEIDING	3
2.	BODEMGESTELDHEID EN GRONDGEBRUIK	9
3.	INFRASTRUCTUUR	11
4.	NEDERZETTINGSSTRUCTUUR	13
4.1.	Algemeen	13
4.2.	Functionele ontwikkelingen - periode 1800-1850 - periode 1850-1900 - periode 1900-1940	13
4.3.	Stedebouwkundige structuur: - Aalst - Brakel - Poederoyen - Zuilichem - Verspreide bebouwing	14
4.4.	Ontwikkelingen na 1940	20
4.5.	Karakterisering geïnventariseerde bebouwing	20
4.6.	Typologie uitbreidingen gemeente Brakel 1850-1940	24
4.7.	Bijzondere gebieden	24
	GERAADPLEEGDE ARCHIEVEN/BIBLIOTHEKEN, KAARTMATERIAAL EN LITERATUUR	26

1. INLEIDING

De gemeente Brakel is gelegen in het inventarisatiegebied Rivierenland en heeft een oppervlakte van 3.798 hectare. De gemeente Brakel bestaat uit de hoofdkern Brakel, alsmede de kernen Aalst, Poederoyen en Zuilichem (zie afbeelding 1).
In 1955 zijn de voormalige gemeenten Brakel, Poederoyen en Zuilichem samengevoegd tot de gemeente Brakel. Tevens is in dat jaar een gedeelte van de voormalige gemeente Nederhemert toegevoegd (zie afbeelding 2).
De zuid- en westgrens van de gemeente Brakel wordt gevormd door de Afgedamde Maas. De Waal vormt de noordgrens van de gemeente Brakel.
De gemeente Brakel grenst aan de gemeenten Kerkwijk, Lingewaal, de in de provincie Zuid-Holland gelegen gemeente Gorinchem en de in de provincie Noord-Brabant gelegen gemeenten Woudrichem en Aalburg.

De gemeente Brakel is in de periode 1850-1940 een overwegend agrarische gemeente gebleven. In de uiterwaarden hebben zich enkele steenfabrieken gevestigd.
Op 1 januari 1990 telde de gemeente Brakel 6.480 inwoners.

Afbeelding 1
Gemeente Brakel in 1867

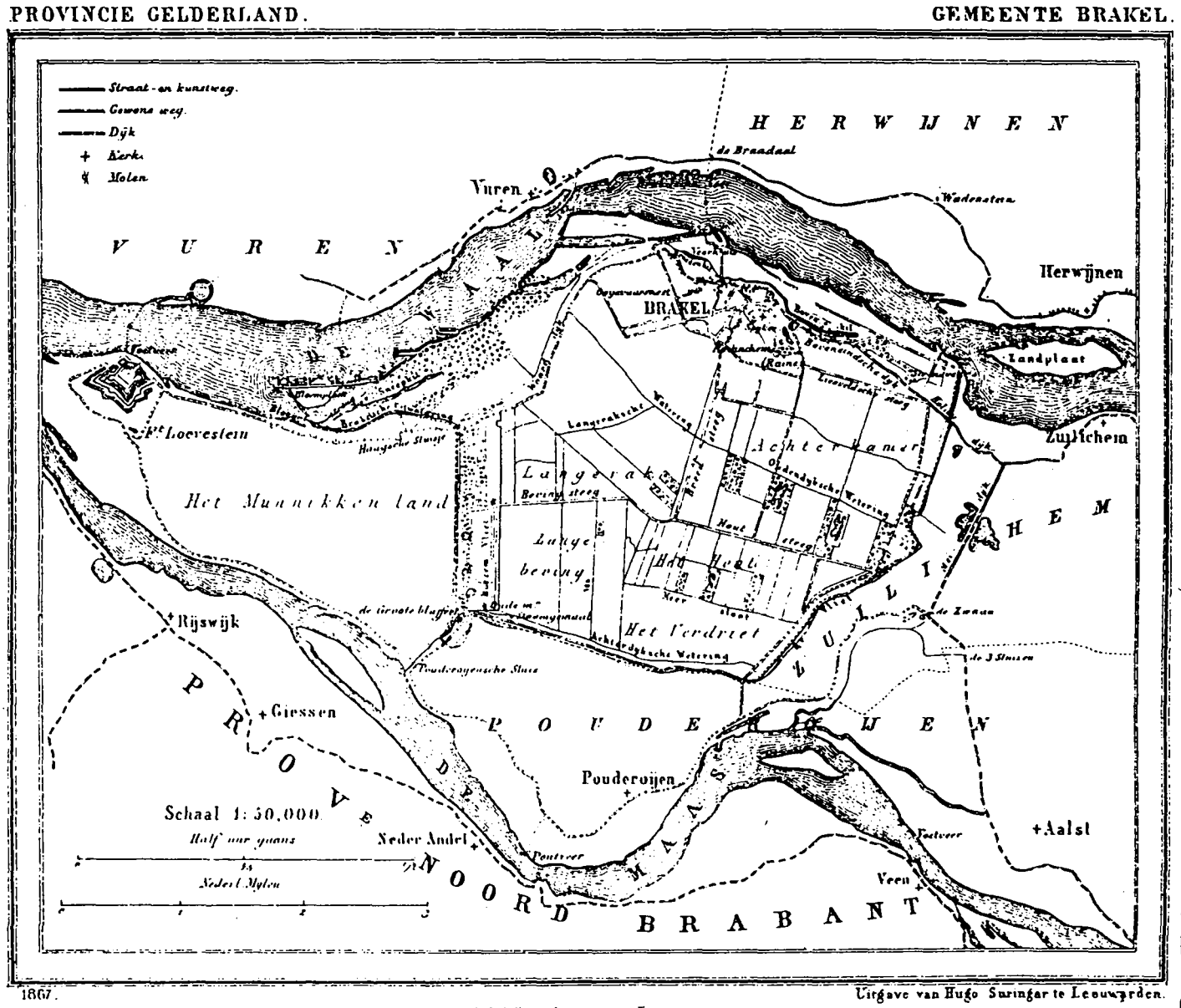

Afbeelding 1a
Gemeente Pouderoyen in 1867

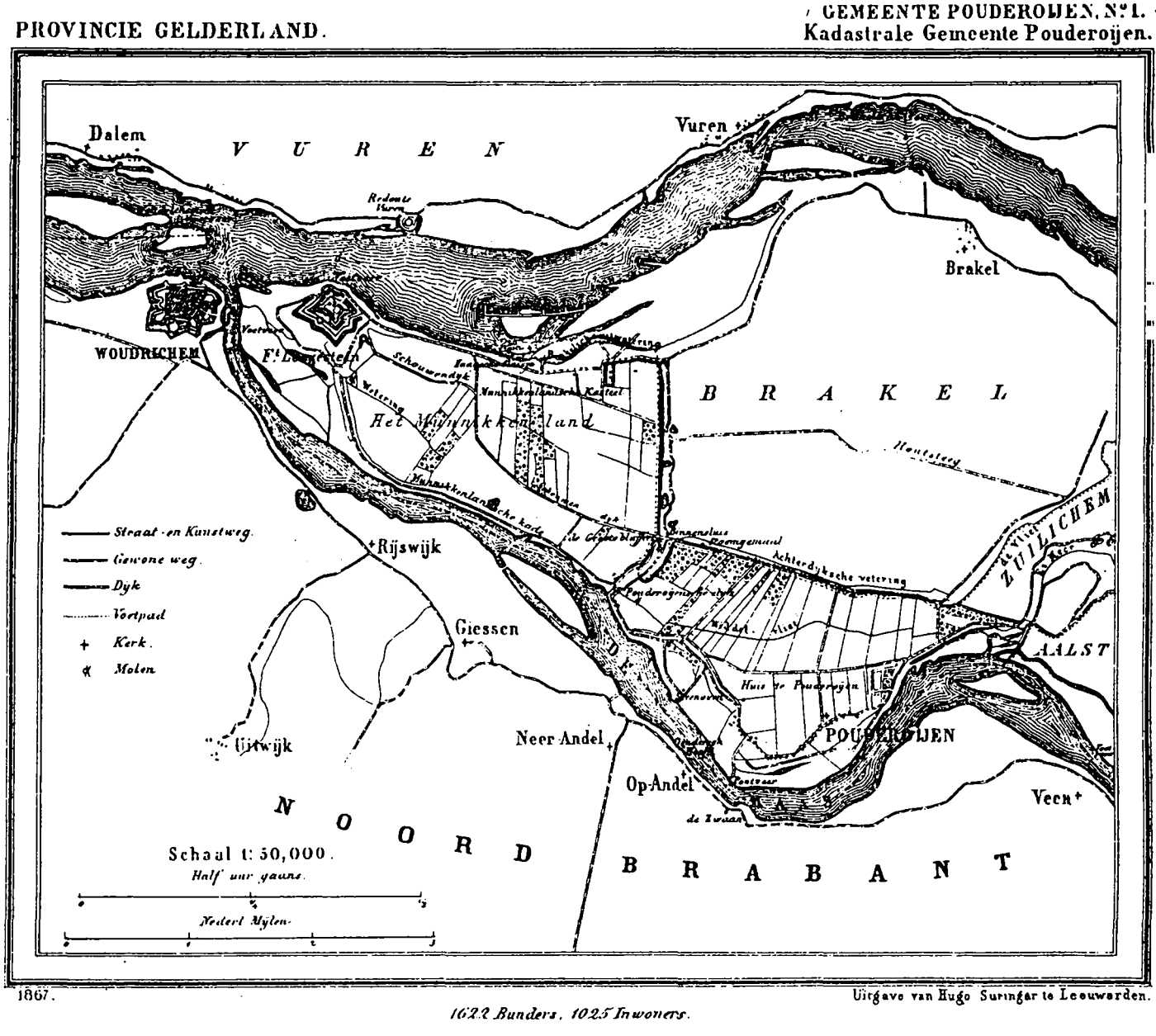

Afbeelding 1b
Gemeente Pouderoyen in 1867

PROVINCIE GELDERLAND.

GEMEENTE POUDEROIJEN, N°2.
Kadastrale Gemeente Aalst.

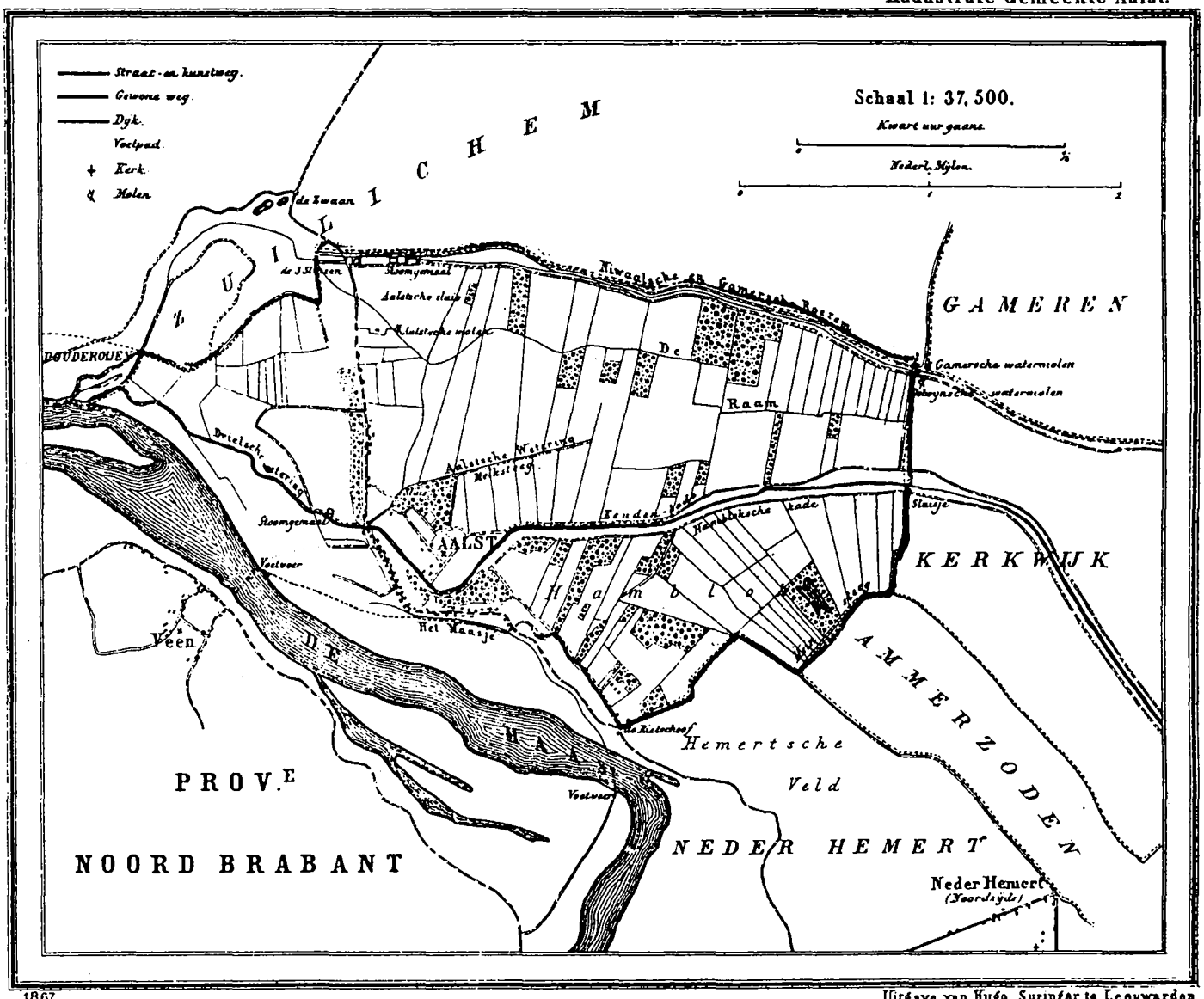

1867

Uitgave van Hugo Suringar te Leeuwarden.

Gemeente Pouderoijen: *1622 Bunders, 1025 Inwoners.*

Afbeelding 1c
Gemeente Zuilichem in 1867

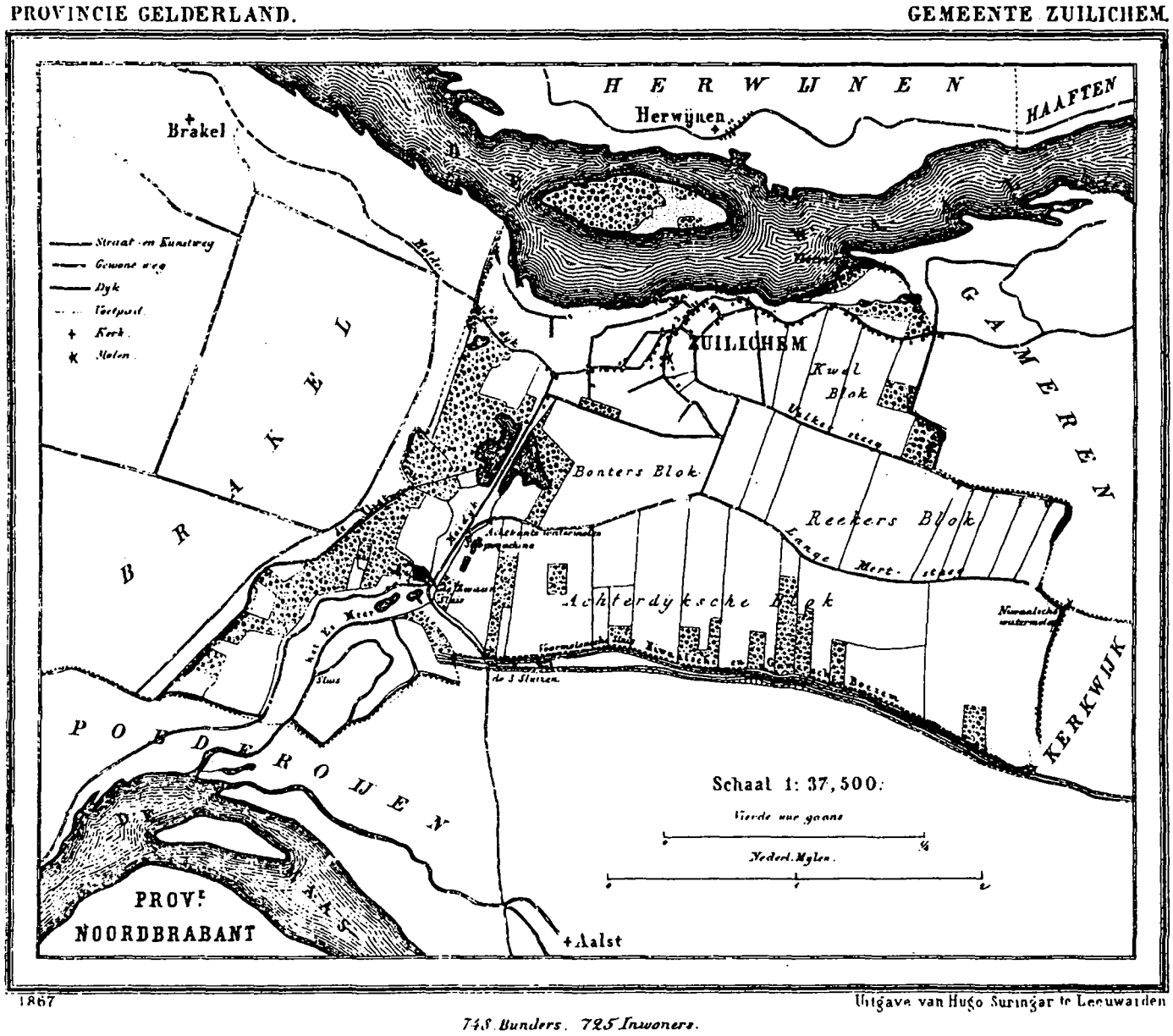

Afbeelding 2
Gemeentegrenswijziging 1850-1940

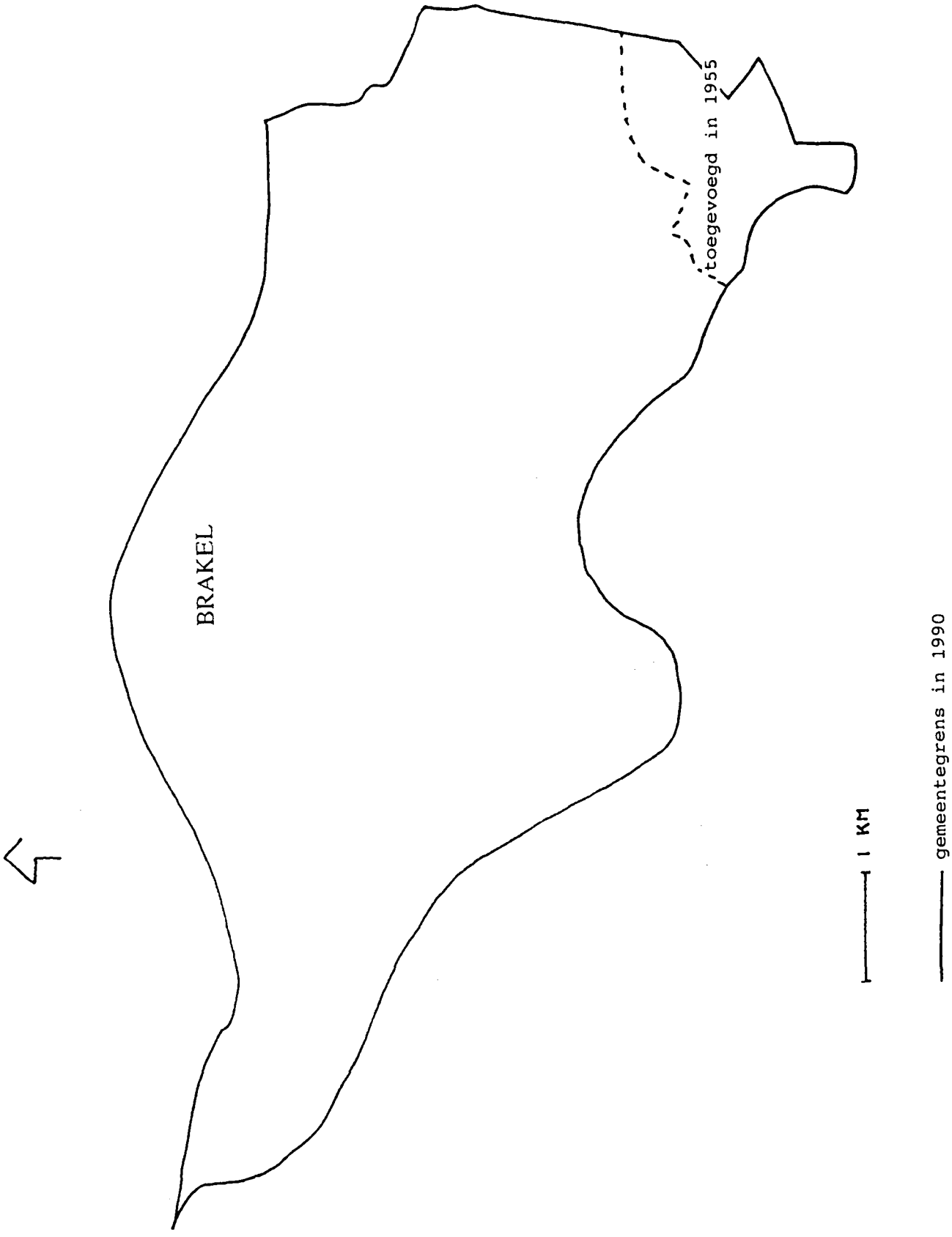

2. BODEMGESTELDHEID EN GRONDGEBRUIK

Gedurende de Saale-ijstijd (± 200.000-120.000 v. Chr.) drong landijs vanuit het noorden de dalen van de grote rivieren binnen. Daardoor werd de loop van Rijn en Maas naar het westen afgebogen. In de daarop volgende ijstijd, het Weichselien dat ca. 70.000 jaar v. Chr. begon, ontstond een vlechtend riviersysteem met een patroon van zich vertakkende en samenkomende geulen. Omstreeks 10.000 jaar v. Chr. begon het Holoceen en werd het geleidelijk warmer. Naarmate het klimaat verbeterde en het vegetatiedek meer gesloten werd, voerden de rivieren steeds minder sediment aan, waardoor zich enkele hoofdgeulen in de eigen afzettingen begonnen in te snijden. Gaandeweg ontstond een oeverwallen/stroomruggen- en kommensysteem, met zavel en lichte klei op de ruggen en veen en zware klei in de kommen (zie afbeelding 3). Het patroon van de stroomruggen en kommen werd gefixeerd door de aanleg van de eerste dijken, die in de 10e en 11e eeuw na Chr. heeft plaatsgevonden. Tussen rivier en dijk ontwikkelden zich nadien uiterwaarden.

Afbeelding 3
Geomorfologische kaart gemeente Brakel

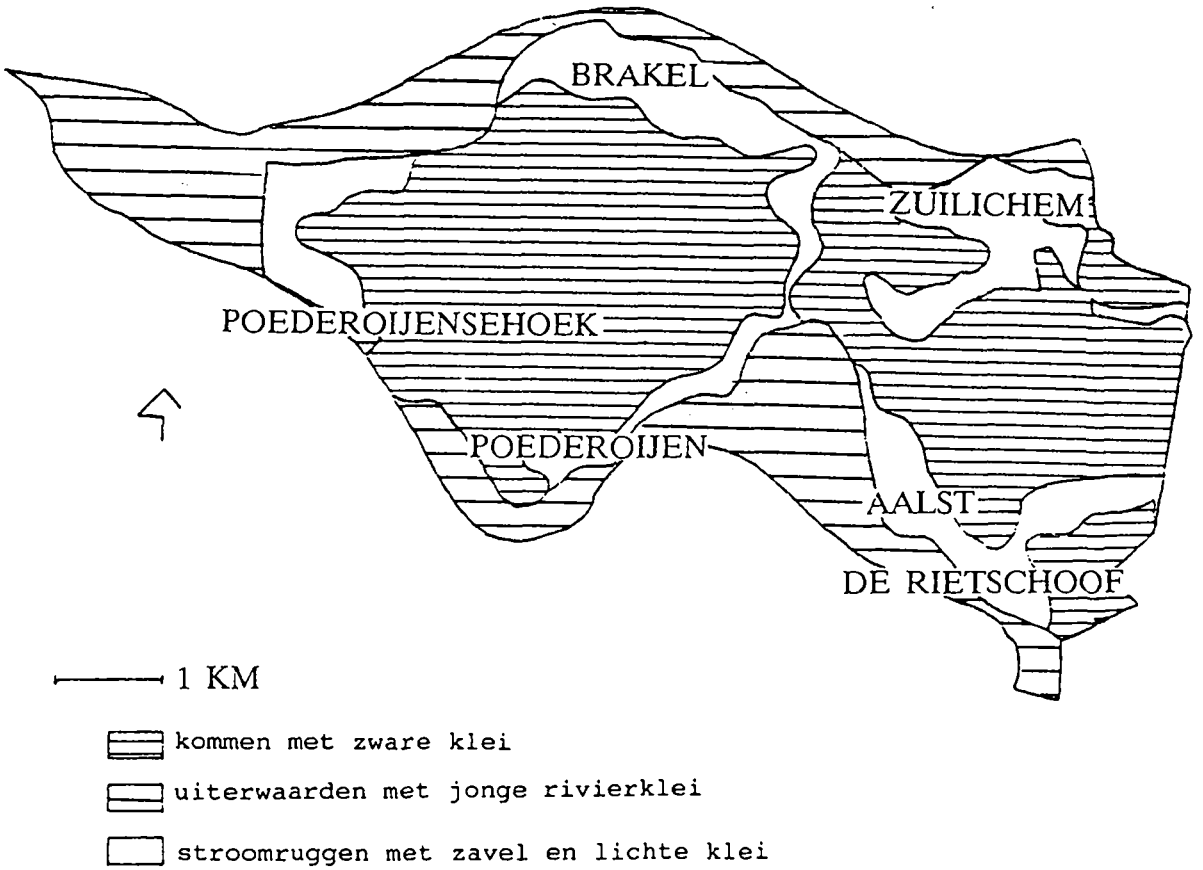

Het grondgebruik in de periode 1850-1940 heeft betrekking op de uiterwaarden, de stroomruggen en de kommen. De uiterwaarden waren hoofdzakelijk als grasland in gebruik. Tevens hebben zich er enkele steenfabrieken gevestigd. Op de smalle stroomruggen lagen de akkers. Hierop werden vooral aardappelen, in afnemende mate haver en in toenemende mate suikerbieten geteeld. Vanaf het midden van de 19e eeuw werden boomgaarden aangelegd. De kommen waren vooral als grasland in gebruik.

Het in het noorden en zuiden door rivieren omsloten gebied ligt slechts 1 á 2 meter boven N.A.P. De westhoek van de Bommelerwaard is uitermate drassig geweest. Pas na de aanleg van de eerste dijken langs de Waal en Maas en het graven van de Drielse Wetering (omstreeks 1320) konden de kommen in ontginning worden genomen. Zowel de stroomruggen als de kommen zijn overwegend strookvormig verkaveld. Dit patroon sluit in de kommen aan op het afwateringsstelsel. Via de Drielse Wetering en de Capreton wateren de kavelsloten af op Maas en Waal. Diverse gemalen en sluizen, werden langs Maas en Waal aangetroffen.

De occupatie in de gemeente Brakel concentreerde zich op de smalle stroomruggen, kort achter de bandijken langs Maas en Waal. Een ander deel van de bewoning concentreerde zich op woerden, zoals bij Aalst en Zuilichem. Later werden ook de vruchtbare overslaggronden, gelegen op de stroomruggen, bewoond.

3. INFRASTRUCTUUR

De hoofdwegen in de gemeente Brakel zijn gelegen op de stroomruggen en dijken. Vanuit de stroomruggen zijn rechtlijnige wegen naar de kommen aangelegd.

De Waal en de Maas zijn de belangrijkste waterwegen in de gemeente Brakel. De aanleg van dijken, ook die van tussenliggende dijken waaronder de Meidijk (ten westen van Zuilichem) heeft in de Late Middeleeuwen plaatsgevonden. Er hebben pont- en voetveren bestaan bij Fort Loevestein, Brakel, Poederoyen, Aalst en De Rietschoof. De pontveren bij Brakel en Aalst zijn nog in de vaart.

Fort Loevestein dateert uit de 16e eeuw. In de daarop volgende eeuwen is het fort verder versterkt tot vestingwerk. In 1928 werd het geheel verbouwd en ingericht tot kazematten. In 1951 werd het fort als vestingwerk opgeheven. Bij Brakel en Poederoyen bevinden zich voormalige forten (omstreeks 1880 gebouwd als onderdeel van de Hollandse Waterlinie).

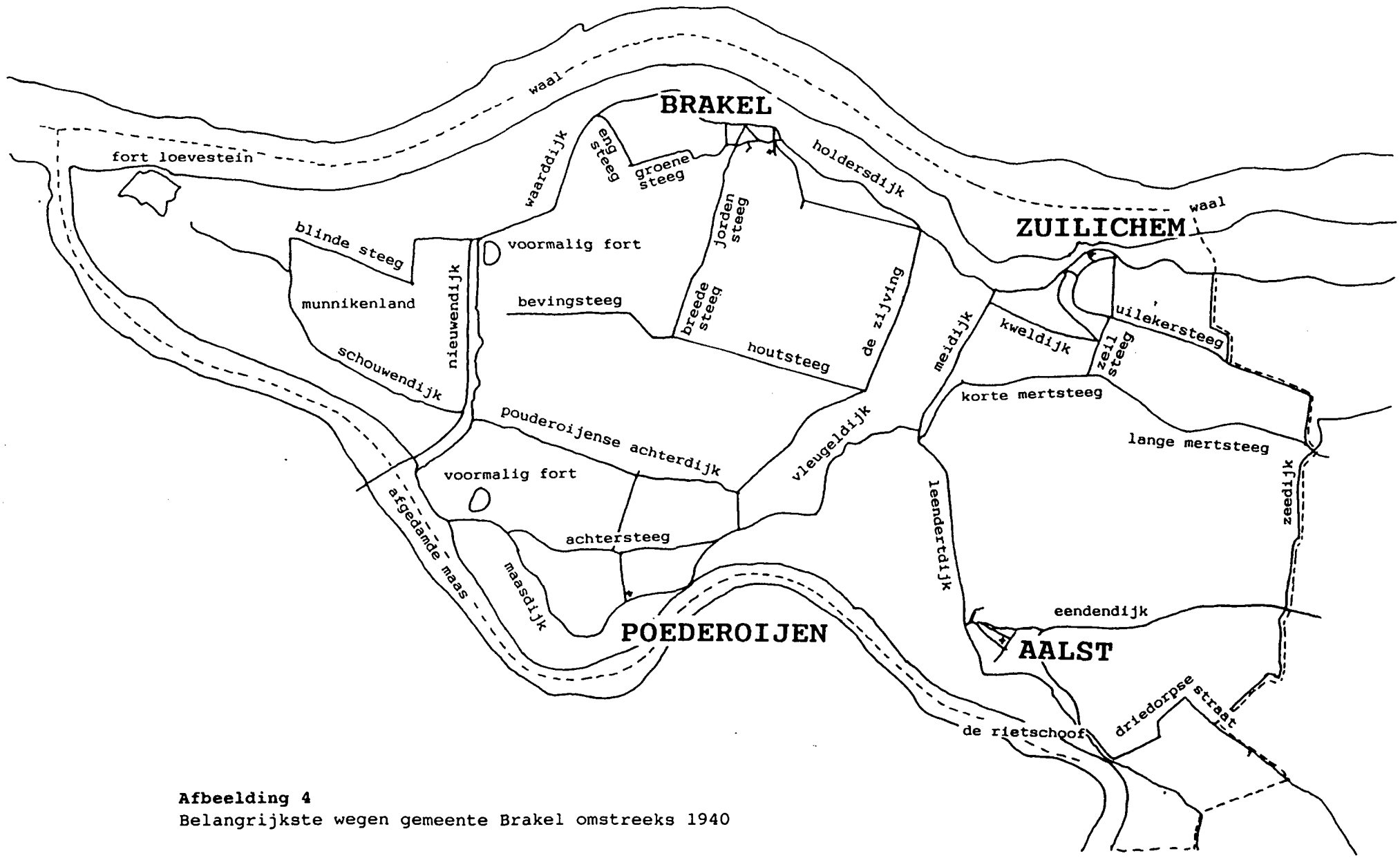

Afbeelding 4
Belangrijkste wegen gemeente Brakel omstreeks 1940

4. NEDERZETTINGSSTRUCTUUR

4.1. Algemeen

De smalle stroomruggen langs Maas en Waal zijn zeker vanaf de 9e eeuw bewoond. De ligging tussen twee belangrijke rivieren heeft echter nauwelijks impulsen voor een stedelijke ontwikkeling tot gevolg gehad. Daartoe vormde de natuurlijke gesteldheid grote beperkingen. Vanaf de 10e eeuw vormde de westhoek van de Bommelerwaard een grensgebied tussen Gelre, Brabant en Holland. Nabij de grens van deze drie gewesten werd in de 14e eeuw kasteel Loevestein gebouwd, dat nadien werd uitgebouwd tot een strategisch bolwerk van belang. De bevolking was werkzaam in de landbouw en hield zich bezig met riviervisserij.

4.2. Functionele ontwikkelingen

Periode 1800-1850

Gedurende de eerste helft van de 19e eeuw werden in de uiterwaarden bij Brakel en Zuilichem steenfabrieken opgericht. Hierop werkten enkele tientallen personen.

Periode 1850-1900

De landbouw bleef voor het grootste gedeelte van de bevolking in de gemeente Brakel de voornaamste bron van inkomsten. De baksteenfabricage leverde in 1850 zo'n 130 arbeidsplaatsen op, doch dit aantal nam nadien sterk af. De steenfabriek in Brakel, alsmede de steenfabriek bij Poederoyen (1856) werden reeds rond 1880 gesloten. Slechts de steenfabriek bij Zuilichem bood rond de eeuwwisseling nog werk aan zo'n 40 mensen. Inmiddels was bij Aalst een nieuwe steenfabriek opgericht. In Poederoyen heeft tot 1854 een aardappelmeelfabriek gestaan, waarin 25 mensen werkten. Ongeveer 15 mensen werkten op de hooipers bij Zuilichem. Kort voor de eeuwwisseling werd een begin gemaakt met het doorgraven van de Bergsche Maas vanaf Well naar Geertruidenberg (1904).

Periode 1900-1940

De groei van het inwonertal van de gemeente Brakel is in het tijdvak 1850-1940 matig (zie afbeelding 5). Met name in Poederoyen en omstreken is de groei beperkt, mede als gevolg van een hoog vertrekoverschot. Rond 1925 is aan de matige groei een voorlopig einde gekomen. Na de eeuwwisseling vond geen opmerkelijke uitbreiding van de bestaansbronnen plaats. De bevolking leefde vooral van de landbouw. De steenfabrieken bij Zuilichem en Aalst bleven in bedrijf.

Afbeelding 5

Bevolkingsontwikkeling gemeente Brakel 1850-1940
(indexcijfers, waarbij in 1850 2.650 inwoners = 100)

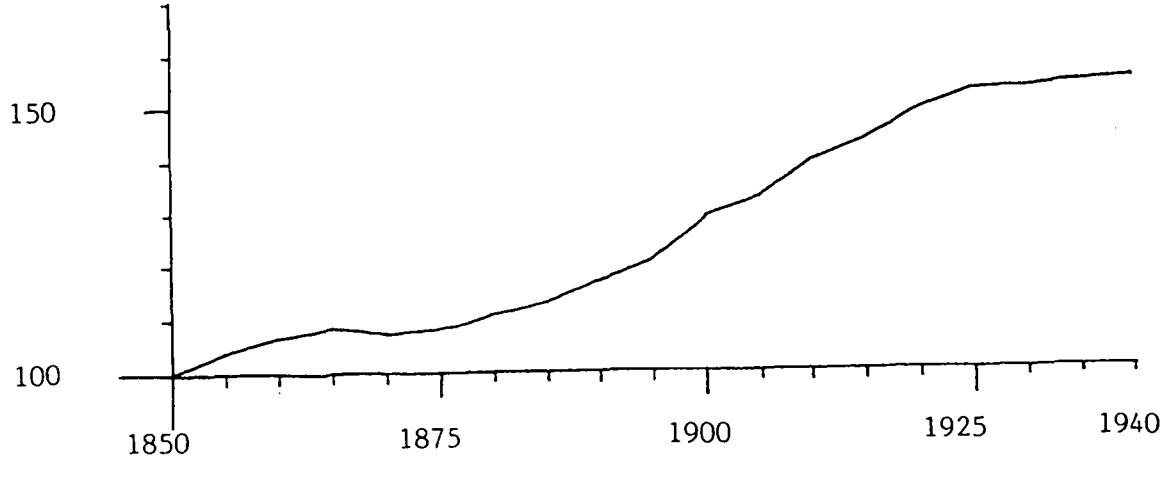

4.3. Stedebouwkundige structuur

De kernen van de gemeente Brakel liggen alle langs de rivier: Brakel en Zuilichem langs de Waal en Poederoyen en Aalst langs de (afgedamde) Maas. De kernen zijn op de hogere gedeelten in het gebied ontstaan. Aanvankelijk waren dat de stroomruggen, later ook de dijken (vanaf de 14e eeuw). De kernen in de gemeente Brakel kunnen getypeerd worden als esdorpen. Afhankelijk van de vorm spreekt men van ronde of gestrekte esdorpen. De kernen in de gemeente Brakel zijn, evenals de gehele Bommelerwaard, door de overstroming van 1861 getroffen. Daardoor treft men in de gemeente slechts weinig bebouwing aan van vóór de tweede helft van de 19e eeuw.

Aalst omstreeks 1930

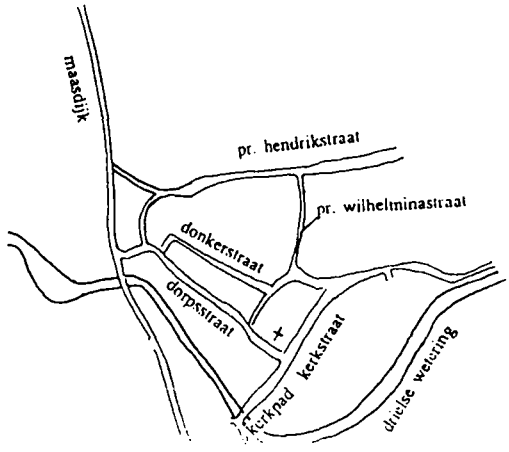

Aalst

De kern Aalst heeft hoofdzakelijk een lineaire structuur met verspreide bebouwing achter de dijk. Aalst kan getypeerd worden als een gestrekt esdorp/dijkdorp.

Omstreeks 1850 bevond de meeste bebouwing zich aan weerszijden van de Maasdijk. De dijk wordt gekruisd door de Drielse wetering. Min of meer evenwijdig aan deze wetering liepen de (huidige) Dorpsstraat en de Donkerstraat, waaraan zich verspreid enige bebouwing bevond. Loodrecht op deze straten liep de Kerkstraat met daaraan de kerk. De Kerkstraat zette zich voort in het kerkpad, die met een voetbrug over de Drielse wetering naar de Maasdijk liep. Ten zuiden van de kern ligt bij De Rietschoof een kleine concentratie van bebouwing, aan de dijk en aan een weg die daaraan evenwijdig loopt.

De bebouwing die bij de overstroming van 1861 verloren ging, werd later deels weer opgebouwd. Verder breidde de bebouwing zich in de periode 1850-1940 uit langs de bestaande wegen. In het noordelijk deel van het dorp verscheen bebouwing langs de Prinses Wilhelminastraat en langs de Aalstse wetering (nu Prins Hendrikstraat). Opmerkelijk is het ritmisch beeld langs deze laatstgenoemde straat. De bebouwing bestaat uit een reeks eenvoudige woningen, die op regelmatige afstand van elkaar zijn gelegen met de kaprichting loodrecht op de weg.

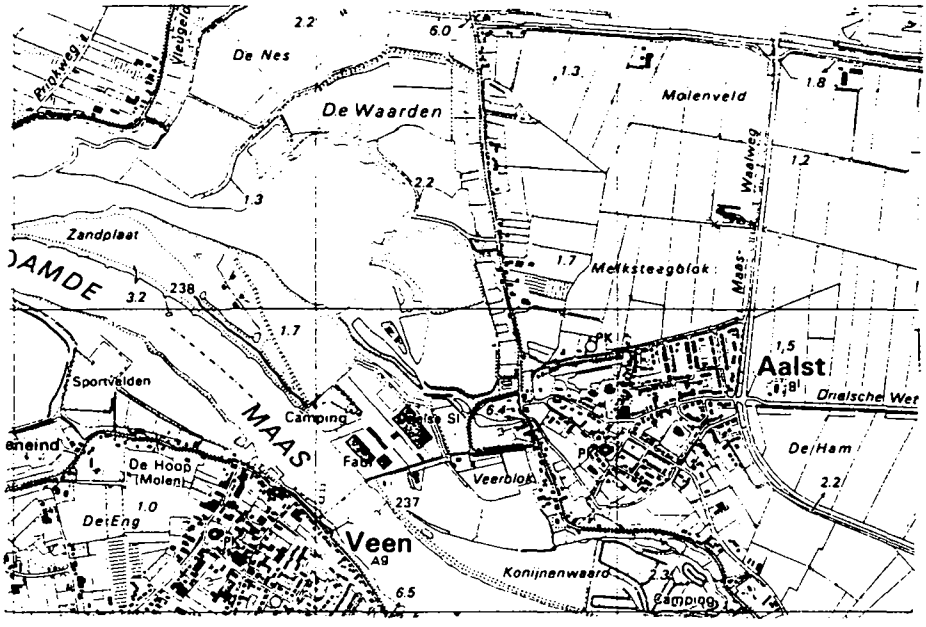

Aalst omstreeks 1990

Brakel

De kern Brakel is van oorsprong een vrij onregelmatig gestructureerd esdorp met een stelsel van brinken en verspreide bebouwing. Later kreeg het tevens het karakter van een dijkdorp met langgerekte bebouwing aan weerszijden van de dijk.

Omstreeks 1850 bevond de bebouwing zich aan weerszijden van de dijk en langs enkele korte straten tussen de dijk en de huidige burgemeester Posweg. In het oosten van het dorp bevindt zich een parkachtig gebied met de ruïne van het kasteel Brakel, het poortgebouw van het kasteel, het huis Brakel en de kerk. Dit geheel dateert van vóór 1850. Vanaf de kerk liep in zuidwestelijke richting een kerkpad met daaraan verhoogd gelegen boerderijen.

Door de overstroming van 1861 verdween veel oude bebouwing. In de periode 1861-1940 werd nieuwbouw gepleegd en breidde de bebouwing zich uit langs de bestaande wegen: aan weerszijden van de Waaldijk, langs de huidige burgemeester Posweg, langs de dwarswegen tussen deze weg en de dijk en op de genoemde hoger gelegen strook evenwijdig aan de huidige Flegelstraat.

Enige concentratie van bebouwing vond plaats rondom de splitsing Gortstraat-Koningstraat-burgemeester Posweg. Later breidde de bebouwing zich in zuidelijke richting langs de burgemeester Posweg uit.

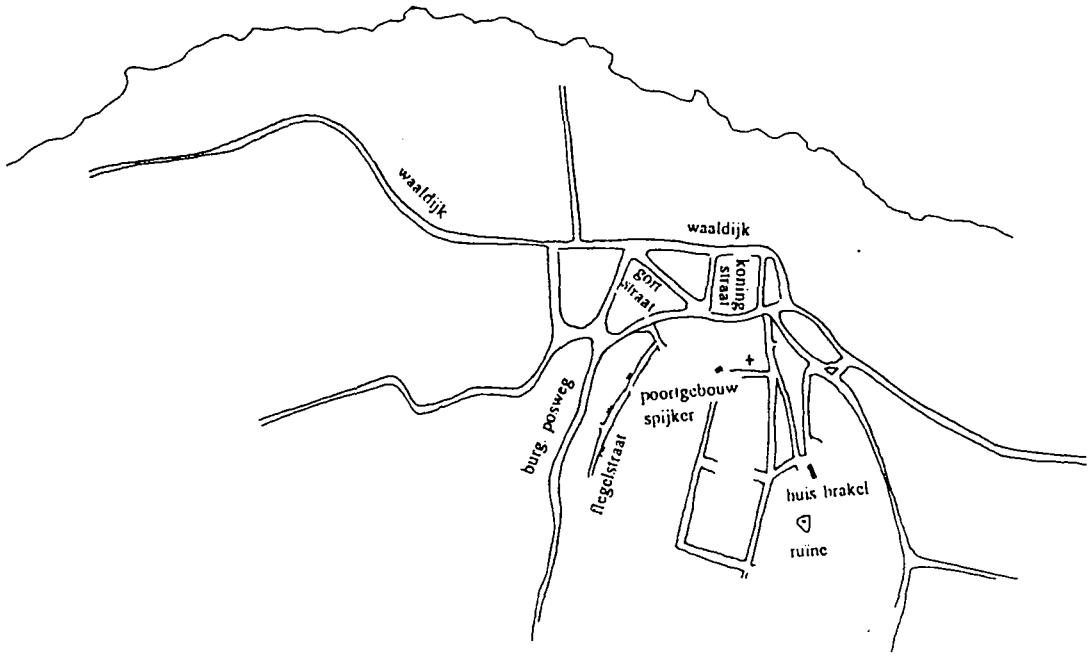

Brakel omstreeks 1930

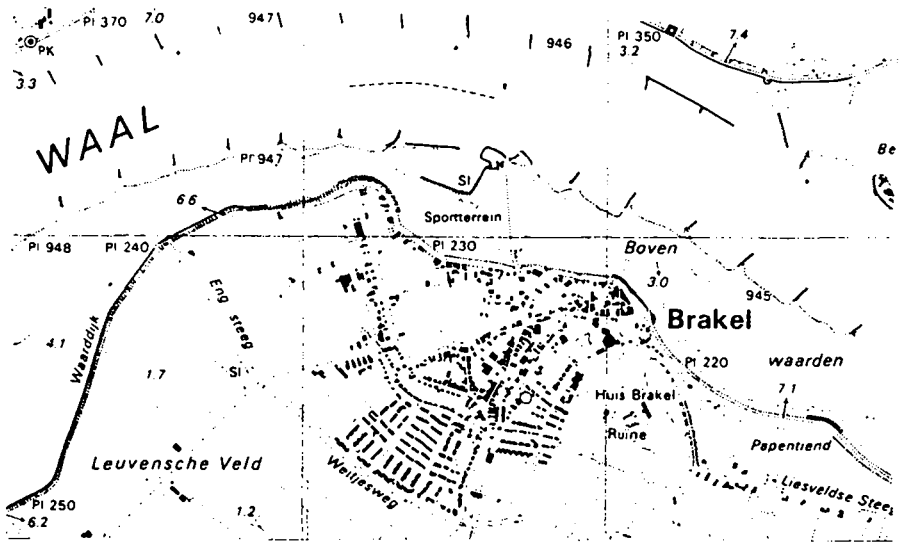

Brakel omstreeks 1990

Poederoyen
Poederoyen is een typisch dijkdorp, met de Maasdijk als lineaire bebouwingsas. Omstreeks 1850 bevond de bebouwing van Poederoyen zich uitsluitend aan de dijk. Bij de kerk liep de (huidige) Burgemeester Posweg loodrecht naar het achterliggende poldergebied. Halverwege de kerk en de Poederoyense sluis bevond zich het huis Poederoyen. In de omgeving van de sluis, aan het einde van de Maasdijk, bevindt zich een kleine concentratie van boerderijen.

Poederoyen omstreeks 1930

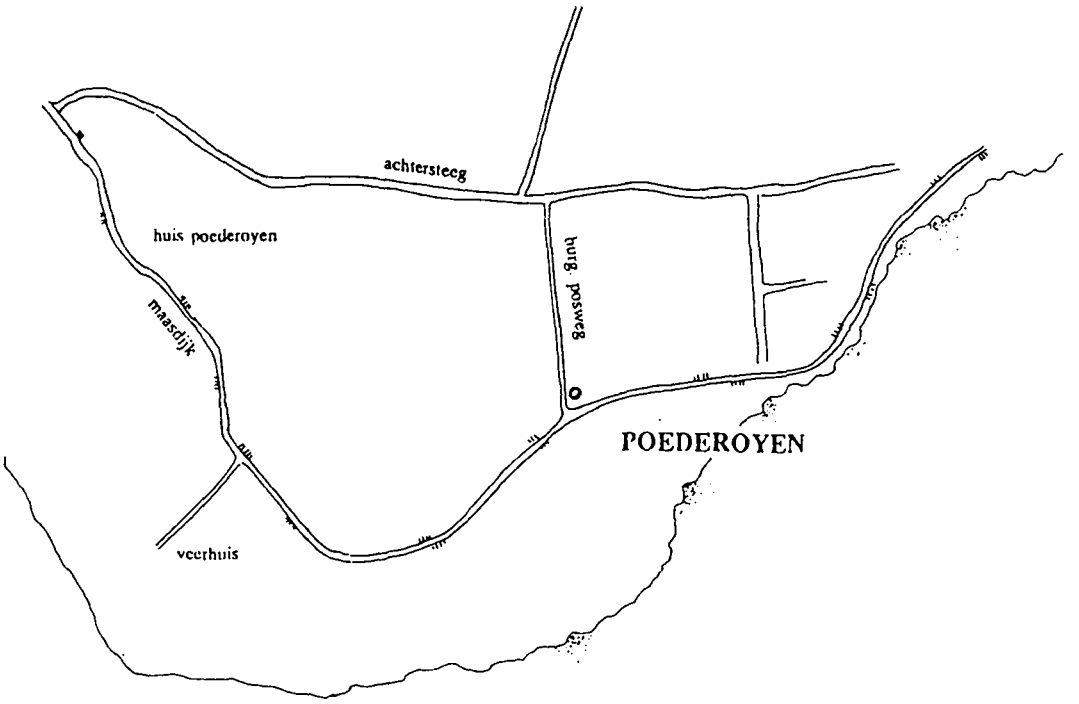

Als gevolg van de overstroming van 1861 en door enkele branden is veel bebouwing van vóór 1850 verloren gegaan. In de periode 1850-1940 breidde de bebouwing zich uit langs de Maasdijk, met name in de omgeving van de kerk en ter hoogte van de weg naar het veer. In de Poederoyensehoek werd omstreeks 1880 een batterij gebouwd, die samen met de Nieuwendijk en de batterij aan het noordelijk uiteinde van deze dijk een strategische functie had, als onderdeel van de Hollandse Waterlinie.

Poederoyen omstreeks 1990

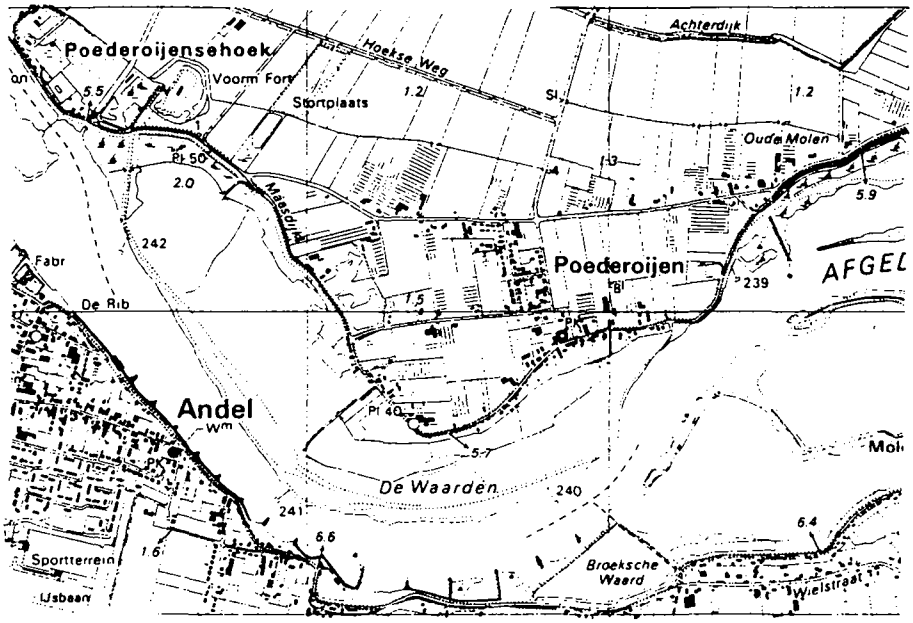

Zuilichem
Zuilichem kan getypeerd worden als een gestrekt esdorp. Omstreeks 1850 bevond de bebouwing zich aan de dijk en aan twee parallele wegen. Deze wegen, de huidige Molenstraat en de Burgemeester Hobolaan-Kerkwegje, sloten beide vorkvormig aan op de dijk. Tussen deze wegen liepen enkele dwarsverbindingen.
In de periode 1850-1940 breidde de bebouwing zich hoofdzakelijk langs de bestaande wegen uit, met name in het gebied rondom de kerk. Het Kerkwegje verloor zijn betekenis in de ruimtelijke structuur van het dorp. Deze structuur kreeg het patroon van een driepoot, gevormd door de Waaldijk, de Molenstraat en de Burgemeester Hobolaan. Tussen de Waaldijk en de Uileker steeg werd de Nieuwstraat aangelegd, waarin m.n. in jaren '30 bebouwing verscheen. Langs de Zeilsteeg (nu Zijlstraat) - in het verlengde van de Nieuwstraat- verscheen een langgerekte strook eenvoudige woningen.

Zuilichem omstreeks 1930

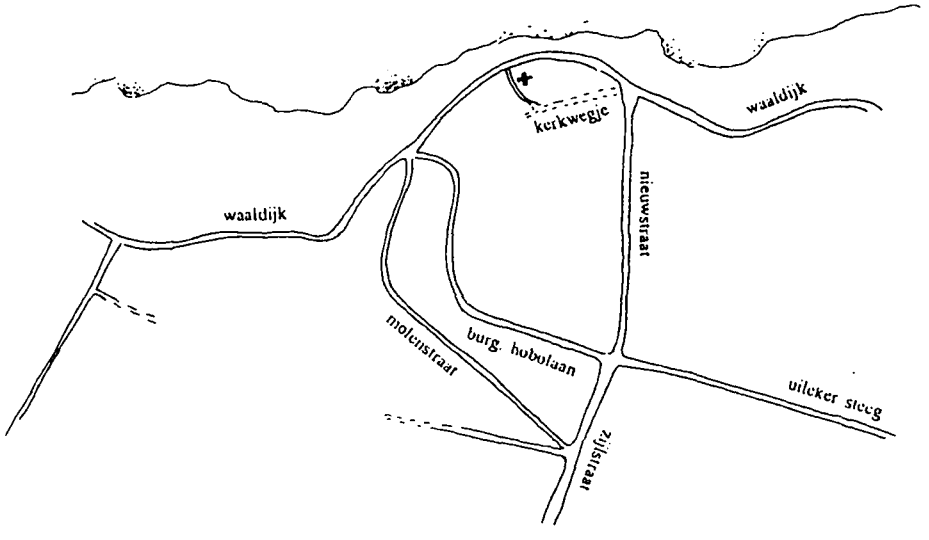

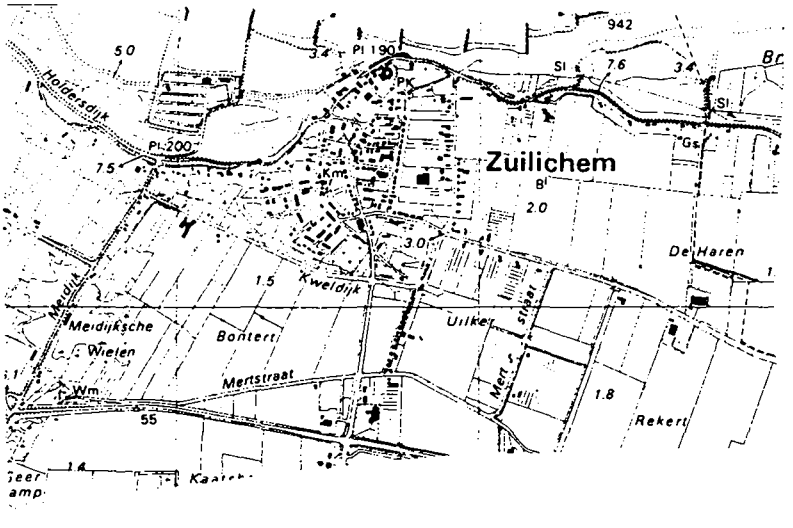

Zuilichem omstreeks 1990

Verspreide bebouwing
Het uitgestrekte poldergebied van de gemeente Brakel wordt door noord-zuid lopende dijken in drie stukken verdeeld: de Nieuwendijk, de Meidijk en de Zeedijk. De Nieuwendijk (ca. 1478), die de Waaldijk met de Maasdijk verbindt, vormt de oostelijke begrenzing van het Munnikenland. In de westelijke punt van deze polder ligt het slot Loevestein. De Nieuwendijk is van grote strategische en landschappelijke betekenis voor het gebied. Aan beide uiteinden van de dijk ligt een fort. Deze forten zijn gebouwd omstreeks 1880 en vormden onderdeel van de Hollandse Waterlinie.
Langs de Waaldijk en de Maasdijk komt over de gehele lengte verspreide bebouwing voor. Met name aan de uiteinden van de Nieuwendijk en de Meidijk bevinden zich in de periode 1850-1940 kleine bebouwingsconcentraties.

4.4 Ontwikkelingen na 1940
In de Tweede Wereldoorlog is ook in de gemeente Brakel bebouwing verwoest. Na 1950 breidde de bebouwing zich uit langs de bestaande wegen en werden open gebieden tussen de wegen stap voor stap met nieuwbouw opgevuld.
Na 1970 werd het poldergebied ontwaterd en herverkaveld. In dit gebied verschenen agrarische bedrijven en werden nieuwe wegen aangelegd. De van Heemstraweg vormt een nieuwe oost-westverbinding dwars door de gemeente, terwijl de Maas-Waalweg Zuilichem en Aalst met elkaar verbindt. Door de dijkverzwaring langs de Waal is een groot deel van de dijkbebouwing bij Brakel en Zuilichem verdwenen.

4.5. Karakterisering geïnventariseerde bebouwing

Wonen
In de gemeente Brakel, waar de kernen Aalst, Brakel, Poederoyen en Zuilichem toe gerekend worden, komen als karakteristieke woonvormen voor de dijkhuizen, hallehuis-boerderijen en T-huis-boerderijen.
De dijkwoningen zijn in veel gevallen gebouwd in de teen van de dijk, of zijn met de verschillende dijkverzwaringen lager komen te liggen dan dijkhoogte. Hallehuis-boerderijen komen in elke kern voor, maar zijn in Aalst in grotere hoeveelheid te vinden. De T-huis-boerderijen komen ook in iedere kern voor, maar zijn in de kern van Poederoyen weer veel te vinden.
Vermeldenswaard zijn het dubbelhuis op een terp in Brakel aan de Gortstraat en het voor de gemeente rijk gedecoreerde woonhuis aan de Waaldijk tegenover de Veerdam uit 1912. In Zuilichem staan aan de Nieuwstraat een drietal aardig van detail voorziene panden uit de jaren dertig.

Werken
De T-boerderijen in de gemeente zijn vaak groot van opzet met voorhuis van anderhalve bouwlaag en kap, en hebben aan de achterzijde doorgaans een zogenaamd Betuws oversteek, een oversteek waar met opgeladen hooiwagen onder gereden kon worden, zodat ook bij slecht weer het hooi redelijk droog kon worden overgeladen. De meeste oversteken in deze gemeente zijn deels middels potdeksel- of metselwerk gedicht tot extra schuren.

Bij de boerderijen staan van oudsher in dit gebied vloedbergen. Hiervan resteren er enkele, waarvan de meeste in erbarmelijke staat.

Infrastructuur
Op de grens tussen Brakel en Zuilichem staat langs de Waaldijk een gietijzeren grenspaal.
In Aalst staat aan de Leendertdijk een in 1935 gebouwd gemaal op de scheiding tussen Capreton en Esmeer en ligt op de hoek Maasdijk-Veerweg het oude veerhuis, nu verbouwd tot café.
In Poederoyen staat aan de van Heemstraweg een monument ter herdenking aan de scheiding van Maas en Waal in 1883, opgericht in 1904, bestaande uit één staand blok graniet met verguld opschrift en decoratie in Art-Nouveau-stijl.

Maatschappelijke voorzieningen
Zowel in Brakel als in Poederoyen bevindt zich een voormalig fort, i.c. een batterij die deel uitmaakte van de Hollandse Waterlinie.
In Poederoyen staat een kerk aan de Maasdijk, in Aalst een tot schuur verbouwde kerk aan de Dorpsstraat. Voormalige pastorieën bevinden zich in Aalst en in Poederoyen aan de Maasdijk.
In Brakel staan aan de Waaldijk een voormalig postkantoor.

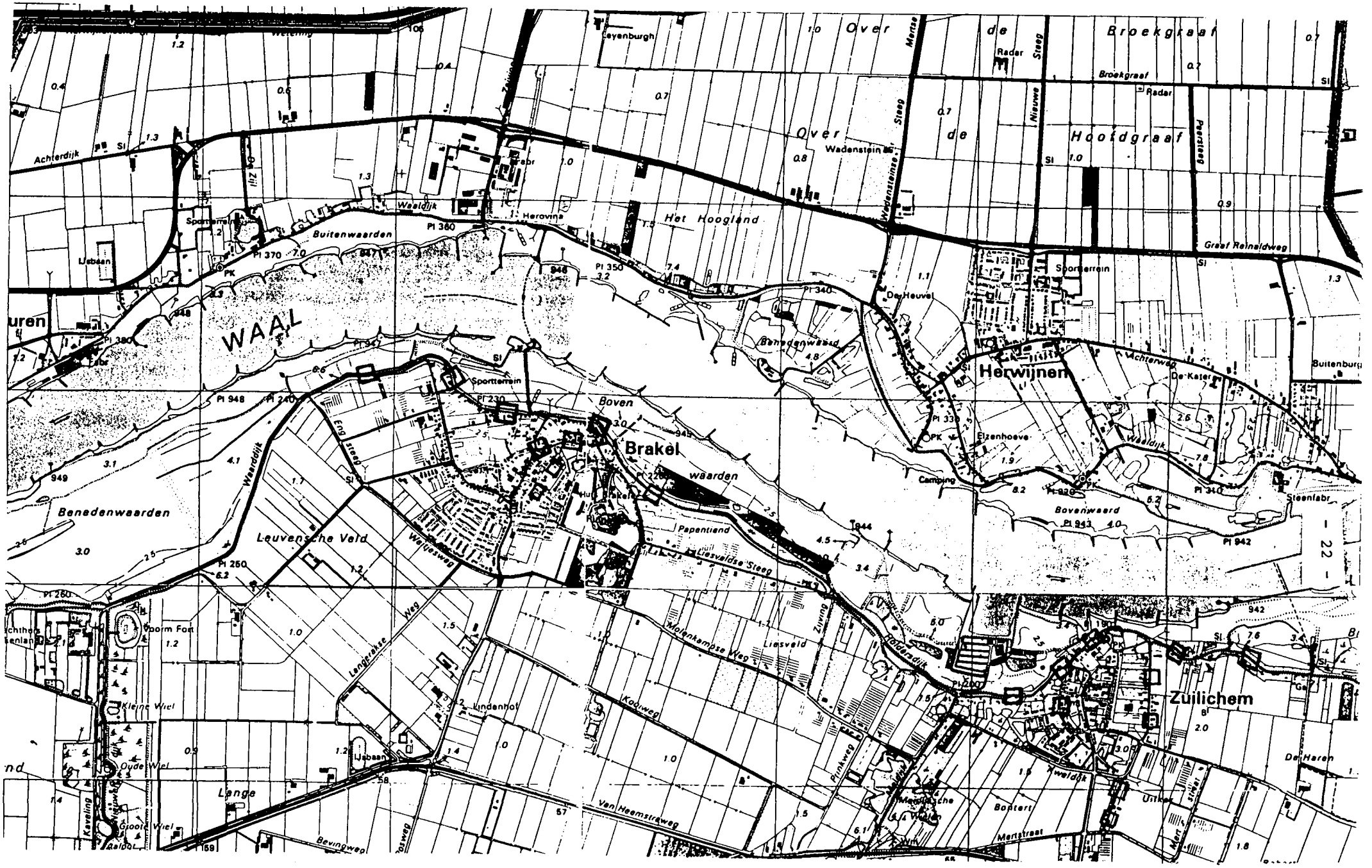

Kaart 1

TYPOLOGIE UITBREIDINGEN GEMEENTE BRAKEL 1850-1940

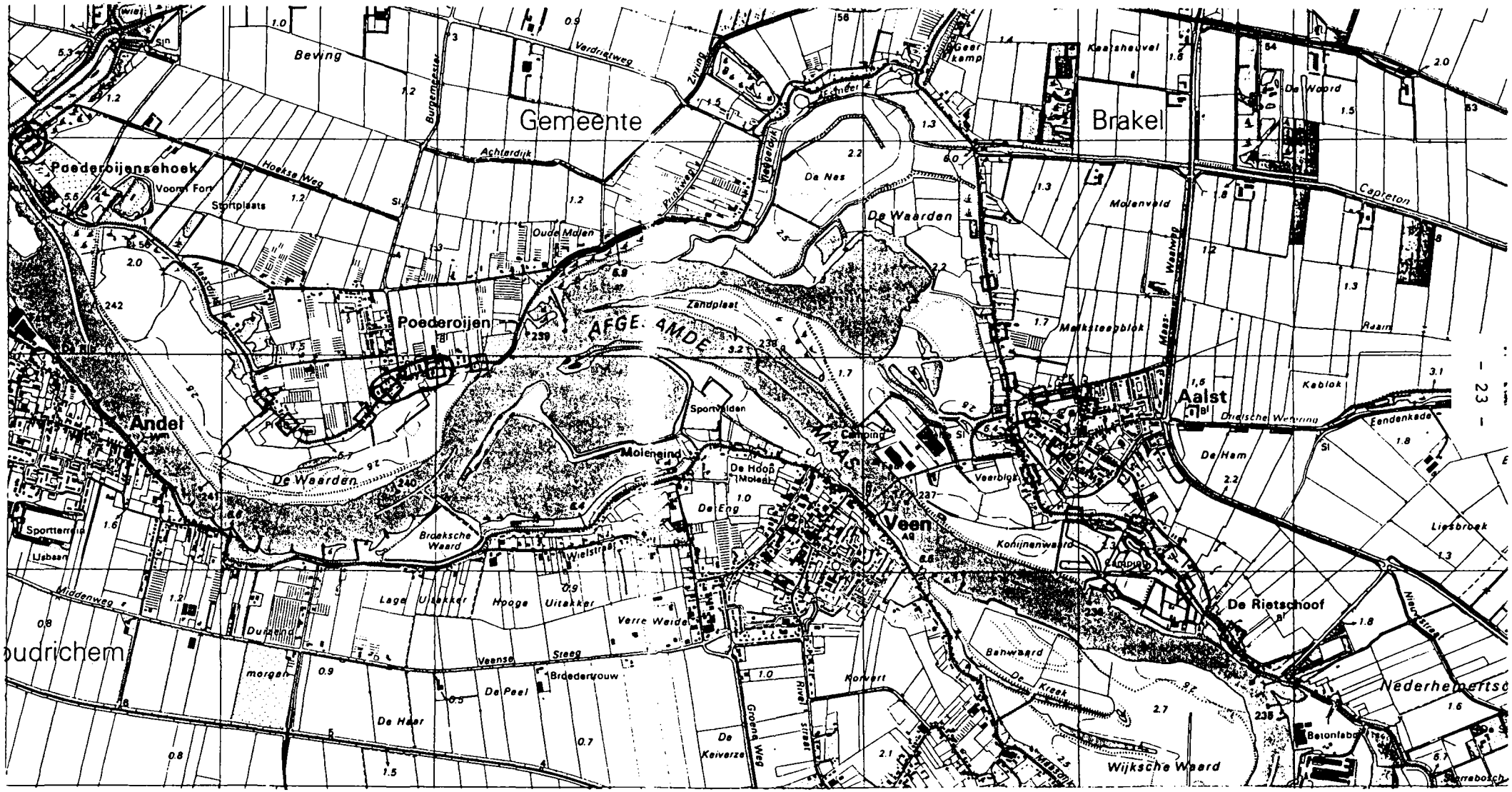
Gemeente
Brakel
Poederoijensehoek
Poederoijen
Andel
Aalst
Veen
De Rietschoof
Molenend
AFGE AMDE
MAAS
Beving
Verdrietweg
Burgemeester
Hoekse Weg
Achterdijk
Oude Molen
Zandplaat
De Nes
De Waarden
Molenveld
Capleton
Keblok
Eendenkade
De Ham
Liesbroek
Konijnenwaard
Banwaard
De Kreek
Wijksche Waard
Nederhemertsc
Betonfabr
Sportterrein
Ijsbaan
Middenweg
Lage Uitakker
Hooge Uitakker
Verre Weide
Veense Steeg
Broedersvouw
De Peel
De Haar
De Keiverze
Groene Weg
Korvert
De Eng
De Hoop
Molenend
Sportvelden
Camping
Veerbiet
Brieksche Weard
Wielstraat
Dijkweg
Zijrivier
Geerkamp
Kaatsheuvel
De Waard
Molenveld
Weeshuis
Meeslo
Burgemeester
Voorm Fort
Sportplaats
Pl
Sl
Bl
Vs
Ch
Ri
Sm
Wiel
Sln
Ri
Ch
Sm
Bl
Sl
Vs
Pl
Bl
Sl
Bl
Sl
Bl
S

4.6. Typologie uitbreidingen gemeente Brakel 1850-1940

Toelichting bij kaart 1/1a

Type aanduiding	Type-omschrijving	Bijzondere gebieden
- Lineaire ontwikkelingen		
□□□	- functie: gemengd of wonen	1. Poederoyen, einde Maasdijk
	- niet-planmatige en planmatige ontwikkelingen	2. Poederoyen, Maasdijk omgeving kerk

4.7. Bijzondere gebieden

De term bijzonder gebied wordt gehanteerd voor gebieden die zijn gebouwd of aangelegd in de periode 1850-1940. Bij de beoordeling is de criterialijst gehanteerd volgens de zgn. "MIP-handleiding". Hierbij zijn grotere samenhangende (stede-)bouwkundige structuren bekeken. Bij de bouwkundige inventarisaties zijn samenhangende bouwkundige complexen aangegeven.
Dat in de gemeente geen of weinig bijzondere gebieden voorkomen, zegt niets over de schoonheid of opbouw van de gemeente.

1. Poederoyen, einde Maasdijk.

Voordat de Maasdijk de bocht maakt naar de van Heemstraweg, bevindt zich daarvoor een clustertje kleine boerderijtjes in de buurt van een zeer imposante boerderij met schuur (beide Rijksmonumenten). Het geheel van boerderijtjes en Rijksmonumenten is een zeer karakteristiek ensemble.

Opgemerkt moet worden dat de bebouwing hier op dit moment sterk in verval is.

2. Poederoyen, Maasdijk omgeving kerk

In de kom van Poederoyen, in de omgeving van de kerk, is de Maasdijk aan weerszijden bebouwd met panden van rondom 1900. De panden staan hier dicht opeen en vormen samen met de kerk een bijzonder geheel, waarin het karakter van Poederoyen als dijkdorp tot uitdrukking komt. De kom van Poederoyen is binnen de Bommelerwaard het meest gave voorbeeld van een dijkdorp.

3. Aalst, omgeving Maasdijk, veer en veerstoep

Karakteristieke gebieden

Structuren van bouwkunst en stedebouw van vóór 1850 en na 1940 die een bijzondere kwaliteit hebben worden aangeduid met de kwalificatie "karakteristieke gebieden". Het betreft gebieden waarvan de hoofdelementen dateren van voor 1850 of na 1940, die ook daarna herkenbaar zijn gebleven.

In de gemeente Brakel komen geen karakteristieke gebieden voor.

CRITERIA VOOR DE AANDUIDING BIJZONDERE GEBIEDEN

Gebied 1 : Poederoyen, einde Maasdijk
Gebied 2 : Poedroyen, Maadijk omgeving kerk

	1	2
I. Intrinsieke stedebouwkundige kwaliteit, zoals:		
1. kwaliteit van het ruimtelijk concept;		
2. betekenis vanwege de verkaveling/inrichting/ voorzieningen;		+
3. betekenis vanwege architectonische/architectuurhistorische kwaliteit;	+	+
4. betekenis vanwege specifieke vorm voor specifieke functionele ontwikkelingen (b.v. havengebied, city-ontwikkeling, sportpark)		
II. Bijzondere historische betekenis, zoals:		
1. structuur, bestemming of verschijningsvorm, verbonden met en duidelijk uitdrukking gevend aan een specifieke politieke, culturele, geestelijke, sociale, economische of algemeen historische ontwikkeling;	+	±
2. betekenis voor de geschiedenis van de ruimtelijke ordening en voor de ontwikkeling van het stedebouwkundig denken;		
3. betekenis vanwege de innovatieve waarde of pioniersfunctie (type, motief, datering)		
III. Stedebouwkundige betekenis in ruimere omgeving, zoals:		
1. betekenis als onderdeel van een groter geheel		
2. betekenis vanwege ruimtelijke relaties met de omgeving;		+
3. betekenis vanwege markering van het stadsbeeld, als ruimtelijke of functionele dominant in een groter geheel of als representant van een groter geheel	±	+
IV. Gaafheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten)		+
V. Zeldzaamheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten)	+	+

GERAADPLEEGDE ARCHIEVEN/BIBLIOTHEKEN/KAARTMATERIAAL EN LITERATUUR

Archieven en bibliotheken

* Rijksarchief in Gelderland
* Katholieke Universiteit Nijmegen, Faculteit der Beleidswetenschappen
* Bibliotheken Provincie Gelderland
* Stichting Arnhemse Openbare en Gelderse Wetenschappelijke Bibliotheek
* Gemeente Brakel

Afbeeldingen

*	Afbeelding 1	Gemeente Brakel in 1867
*	Afbeelding 1a	Gemeente Pouderoyen in 1867
*	Afbeelding 1b	Gemeente Pouderoyen in 1867
*	Afbeelding 1c	Gemeente Zuilichem in 1867
*	Afbeelding 2	Gemeentegrenswijziging 1850-1940
*	Afbeelding 3	Geomorfologische kaart gemeente Brakel
*	Afbeelding 4	Belangrijkste wegen gemeente Brakel omstreeks 1940
*	Afbeelding 5	Bevolkingsontwikkeling gemeente Brakel 1850-1940
*	Kaart 1/1a	Typologie uitbreidingen gemeente Brakel 1850-1940

Kaartmateriaal

* Bodemkaart 1/50.000, 1970
* Topografische kaart 1/25.000 en 1/50.000, diverse jaargangen
* Kaartenboek van Gelderland, 1843
* J. Kuijper, Gemeente-atlas van Gelderland 1868, Leeuwarden, 1970

Literatuur

* Jong, P.J. de, *De Drielse Wetering, in: Tussen de Voorn en Loevestein*, 1974

* Labouchere, G.C., *Aanteekeningen over monumenten te Gorinchem, Schelluinen, Woudrichem, Loevestein en Zalt-Bommel, in: Oudheidkundig Jaarboek*, 1931

* Vermeulen, F.A.J., *De monumenten van geschiedenis en kunst in de provincie Gelderland; de Bommelerwaard*, Den Haag, 1974

Oosterbeek, 1993

Stichting MIP-Gelderland
Oranjeweg 60
6861 BL OOSTERBEEK
tel. 085 - 336 326